

Uusikaupunki – tulipalojen muovaama empirepuukaupunki

Uudenkaupungin nykyinen puutalokeskusta on muotoutunut vuosisatojen kuluessa sellaiseksi, jonka me nyt näemme ja josta saamme nauttia. Se ei olisi nykyisenlainen, mikäli mittavat tulipalot eivät olisi aikanaan tehneet tuhoja kaupungissa. Se ei myöskään olisi nykyisenlainen, mikäli aikansa huomattavin pohjoismaalainen arkkitehti, lääninarkkitehti Georg Chiewitz ei olisi ollut uutta asemakaavaa laadittaessa virassaan lääninarkkitehtinä.

Kuten suuri osa suomalaisista puukaupungeista, myös Uusikaupunki on palanut monta kertaa. Ensimmäisen kerran kaupunki paloi jo yli 300 vuotta sitten ja viimeinen suuri kaupunkipalo oli vuonna 1855. Kahdessa 1800-luvun puolivälin tulipalossa kaupungin rakennettu keskusta-alue tuhoutui käytännössä kokonaan. Näiden viimeisten palojen jälkeen lääninarkkitehti Chiewitz laati Uudellekaupungille uuden asemakaavan. Tulipalot antoivat arkkitehdille mahdollisuuden suunnitella huomattavasti aikaisempaa väljemmän kaupungin.

1800-luvun alkuvuosikymmeninä Uusikaupunki oli hyvin ahtaasti rakennettu. Kaupungin väkiluku oli kaksinkertaistunut vuosien 1810 ja 1850 välisenä aikana eikä uutta rakennettavaksi sopivaa aluetta ollut kaavoitettu. Tonttipula oli suuri, tontit olivat täynnä rakennuksia ja myös toriaukiosta oli suurin osa rakennettuna. Vuonna 1846 paloi kaupungin itäinen puoli. Puolet kaupungin asukkaista jäi kodittomaksi. Yhdeksän vuoden kuluttua paloi toinen puoli. Kun kaupunki sitten jälleenrakennettiin, voitiin sitä todellakin kutsua nimensä veroiseksi – uudeksi kaupungiksi.

Tuohon aikaan, runsaat puolitoista vuosisataa sitten, uusikaupunkilaiset saivat elantonsa merestä. Laivanvarustajat rakennuttivat purjelaivoja, harjoittivat kauppaa tavaralla, jota näillä laivoilla rahdattiin valtamertenkin taakse. Toiset rakensivat näitä laivoja, moni oli töissä niillä. Meri ja merenkulku toi elannon moneen uusikaupunkilaiskotiin.

Kun uuden asemakaavan jälkeen kaupunki oli uudelleen järjestelty, hankkivat varakkaimmat ja vaikutusvaltaisimmat kaupunkilaiset keskeisemmät ja suurimmat kaupunkitontit. Torin ympäristö, Ranta-, Alinen- ja Ylinenkatu muodostuivat arvokkaimmiksi asuinalueiksi. Korttelit jaettiin näillä alueilla neljään suureen neliön muotoiseen tonttiin. Näille oli tilaa rakentaa entistä leveämpi, korkeampi ja pidempi asuinrakennus. Kun samaan aikaan moni laivanvarustaja ja kauppias rakensi itselleen uutta kotia naapuritonteilla, ei voi välttyä ajatukselta, etteikö pientä kilpailuakin olisi ollut.

Uusi asemakaava määräsi, että uusilla tonteilla aina yhden sivun piti kasvaa lehtipuita ja pensaita. Näin kaupungin ruutukaava-alueelle muodostui kuin tuulimyllyn siipiä muistuttavat viheralueet, palokujat. Jos tulipalo syttyisi, estäisi tämä palokujaverkosto sen leviämisen naapuritontille. Palokujia on yhä näkyvillä Uudenkaupungin puutaloalueella.

Suurimmille tonteille rakennettiin usein vähintään kaksi asuinrakennusta ja erilaisia piharakennuksia. Vanhat puutaloalueen tontit muodostavat usein vieläkin kuin umpipihan. Kauppiaiden varastorakennukset sijaitsivat pääasiassa Kaupunginlahden rannoilla. Kukonmäellä, Viikaistenmäellä, Myllymäellä ja Itätullinmäellä olivat kauppiaiden tuulimyllyt.

Uudenkaupungin keskusta-alueen komeimmat asuinrakennukset ovat tyyliltään pääasiassa empireä. Talot vuorattiin yleensä leveällä vaakalaudalla ja ne maalattiin hyvin

vaaleilla öljyväreillä. Taloihin tehtiin yleensä aumakatot. 1800-luvun loppua kohden taloja muodistettiin uusrenessanssi-tyylin mukaisesti. Koristeelliset lasikuistit, ikkunapuitteet, aidat ja portit yleistyivät. Paitsi pihoille, myös kaduille ja aukioille istutettiin lehtipuita. Kaupungin ensimmäiset puistot rakennettiin. Vallinmäki ja Lasten- eli Rauhanpuisto vanhimpina. Palojen jälkeisen asemakaavan ehkä näkyvin vaikutus onkin ollut kaupungin muuttuminen vihreäksi.

Pääkatujen ja torin ulkopuolella korttelit jaettiin kuuteen tonttiin. Näille tonteille merimies- ja käsityöläisperheet rakensivat talonsa. Talot olivat silloisia keskusta-alueen taloja pienempiä ja yksinkertaisempia, tosin hienosti koristeltuja kuisteja ja ikkunoita löytyi niistäkin.

Uudenkaupungin vanhimmat talot ovat siis pääasiassa valmistuneet 1800-luvun puolivälin jälkeen. Joitakin vanhempia asuinrakennuksia on säilynyt aikaisemmaltakin ajalta. Näitä löytyy etenkin Vallinmäen ja Myllymäen reunoilta. Alueilta, jotka olivat jo rakennettuja 1800-luvun puolivälissä, mutta joihin eivät viimeiset tulipalot ulottuneet. Uusikaupunki on myös aina ollut yksikerroksisten rakennustan puutalokaupunki. Keskustaan rakennettiin vain muutamia kivrakennuksia.

Aina viime sotiin saakka Uudenkaupungin rakennuskanta pysyi empiren ja uusrenessanssin puutalokaupunkina. Joitakin yksittäisiä uuden tyylin mukaisia, esim. funkis-tyylisiä asuinrakennuksia rakennettiin mm. Sorvakon puolelle. Sodan jälkeen kaupunkialue laajeni, syntyivät ensimmäiset erilliset omakotialueet mm. Janhualle ja Ruokolaan. Silloin kaupunkiin rakennettiin myös ensimmäiset kerrostalot.

Mari Jalava

Vanhoja kuvia tähän juttuun voi ladata vaikka museon Flickr-sivujen kautta. Siellä esim. albumissa "Maisemia ja rakennuksia Uudessakaupungissa" on kuvia Uudenkaupungin puutaloalueelta. Kuvan saa ladattua oikealla alareunassa olevasta alaspäin olevasta nuolesta, siellä eri kokovaihtoehtoja. Saa kysellä lisääkin...

<https://www.flickr.com/photos/uudenkaupunginmuseo/albums/72157643707311723>